

15 ÉVES A KALEIDOSCOPE

Múzeumi források

15 YEARS OF KALEIDOSCOPE

The Museum Resources Section

[Dr. Győry Hedvig, PhD](#), egyiptológus

hedvig.gyory@gmail.com

Initially submitted Sept. 10, 2025; accepted for publication Sept. 30, 2025

The aim of this section is to provide a diverse and in-depth insight into the past of healthcare through museum objects, historical and material sources and institutions presented primarily by exhibitions. Our studies published in this section present exhibitions, collections and their historical context, combining scientific rigor with intention of knowledge dissemination. Our authors are typically museum and library professionals working with interdisciplinary methods, applying the skills of history, medical history, anthropology and museology.

The articles reflect sensitively social and cultural changes, document and analyze historic trends of medicine, and encourage critical discussions. Visual representation has a preeminent role, especially by exhibitions of the Semmelweis Museum for Medical History, which are specifically featured in the section. These studies present not only museum objects, but also explore their cultural and scientific-historical background, contributing to the reinterpretation of current health and social issues.

Our section highlights the changing role of museums, namely the transition from passive exhibition spaces into active scientific and cultural workshops, the importance of which is disseminating “reading” collections on the history of medicine and pharmacy. Through the exhibitions and research presented, the section serves as a living and relevant forum for cultural heritage transmission.

The presentation also contains the summary of 5 articles of the section.

Kulcsszavak: egészségügy, orvostörténet, gyógyszerészet, interdiszciplináris kutatás, kulturális örökség, múzeum, kiállítás

Keywords: health affaires, history of medicine, pharmacy, interdisciplinary research, cultural heritage, museum, exhibition

Múzeumi források

Rovatvezető dr. Győry Hedvig PhD, dr. Varga Benedek

<http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=rovat&rovatid=35>

<http://www.kaleidoscopehistory.hu>

dr. Győry Hedvig PhD

Az elmúlt 15 év

A **Múzeumi források** rovatban a történeti források, tárgyak és intézmények révén sokszínűen kínál mélyebb betekintést az orvostudomány múltjába. A cikkek kiállításokat vagy gyűjteményeket éppúgy bemutatnak, mint azok történeti kontextusát. A tanulmányok szerzői jellemzően múzeumi vagy könyvtári szakemberek, kutatók, ami biztosítja a tudományos megalapozottságot, mégis könnyen érthetően az érdeklődő laikusok számára, így közvetítve az ismereteket és a kulturális örökséget.

A rovat cikkei változatosak. Hol érzékenyen reflektálnak a társadalmi és kulturális változásokra, hol a szűken vett orvostörténetet elemzik, dokumentálnak, kritikai párbeszédre ösztönöznek, de felvetnek humanitárius és etikai dimenziókat is. Amennyire a folyóirat lehetőségei engedik, vizuálisan is segítik a tárgyak, dokumentumok vagy intézmények bemutatását. A többi rovathoz hasonlóan ötvözik a tudományos igényességet és az ismeretterjesztő szándékot, bemutatják, hogy a múzeumok az új kihívásokra hogyan reagálnak, és válnak a passzív kiállítóhelyekből aktív tudományos és kulturális műhelyekké. A múlt megismertetésével a jelen egészségügyi és társadalmi kérdéseit is új megvilágításba helyezik.

A szerzők jellemzően interdiszciplináris kutatási módszereket alkalmaznak, több tudományterületet átfognak, elsősorban a történettudomány, az orvostörténet, a kulturális antropológia és a muzeológia eszköztárával. Alkalmazzák a forráskritikát a múzeumi tárgyak értelmezésében, könyvtári, levéltári és adattári kutatásokat végeznek, és a téma függvényében személyes visszaemlékezések is jelen vannak, ill. orális kutatásokat is bemutatnak. A forrásokat kontextusba helyezik, a téma minél szélesebb körű bemutatása érdekében.

A cikkek általában időrendben tárgyalják az adott témát, narratív és elemző stílusban, az adatokhoz társadalmi, kulturális és tudománytörténeti megjegyzéseket fűznek hozzá. Az interdiszciplinaritás már csak a témaválasztások miatt is közös vonásuk. A módszertani sokszínűséget érdekes adalékokkal, történetekkel még élvezetesebbé teszik. A történetiség mellett a kortárs egészségügyi, tudományos, társadalmi és kulturális kérdésekre is reagálnak. Így a hagyományos orvostörténeti kutatás értékei mellett a rovat nyitott az új tudományos és társadalmi irányzatok, felmerülő kérdések felé, hogy élő és releváns fórumként keressék fel az olvasók.

A múzeumi életben jellemző az orvos- és patikatörténeti anyagok közös gyűjteményben való elhelyezése, ahogy az orvosi és gyógyszerészeti tevékenységet is hosszú ideig azonos személyek üzték. A két foglalkozás, és a hozzájuk kapcsolódó intézmények különválása még ezer évre sem tekint vissza. Emlékeik a hazai múzeumi világban szintén ritkán válnak külön. Persze ahogy nem mindig és mindenhol volt valaki egy személyben orvos és patikus, vannak önálló orvostörténeti és patikatörténeti kiállítások is. Az egyedi kivételektől eltekintve a 13. századtól kezdett a két szakma hivatalosan is szétválni (vö. pl. II. Frigyes rendelete, 1224), de elkülönülésük a reneszánsz kortól vált általánossá. Azóta is két vagy három egységre oszlanak a patikák: officina, ahol kiadták a gyógyszert, laboratórium, ahol elkészítették és nagyobb

üzleteknek raktárjuk is volt. Itthon Mária Terézia trónra lépését követően számos egészségügyi rendelettel szabályozta, majd az 1770-ben kiadott Generale Normativum Sanitatis rendelettel megteremtette a hazai orvosi hálózat alapjait. Ezen időszak alatt jelentősen megnövekedett a gyógyszerárak száma, és a mai patikamúzeumaink is nagyrészt ettől az időtől jöttek létre. Így ezek bútorzata, felszerelési tárgyai, könyvtára és a tárolt anyagok egyaránt muzeális értéket képviselnek. Tudománytörténeti és képzőművészeti értékeiknek megfelelően a nagy múltú patikák az országos hatókörű Semmelweis Orvostörténeti Múzeum (SOM), Könyvtár és Levéltár és az Iparművészeti Múzeum közreműködésével 1965 óta védettséget élveznek. Itthon jelenleg 13 állandó patikatörténeti kiállítást tartunk számon (nagy részük magát az egykori patikát mutatja be) és a Kazay emlékszobát, ami viszont egy patikusnak állít emléket. Bár ez sem nagy mennyiség, orvostörténeti kiállítást még kevesebbet találunk. Az egészségügy történetével foglalkozó szakemberek száma is elenyésző. A Józsa András Múzeum minikiállítása (a Múzeum jelenleg zárva tart), a Hévízi Fürdőmúzeum, a Kenézy Orvostörténeti Gyűjtemény, a kecskeméti Orvos- és Gyógyszerészettörténeti Gyűjtemény és a frissen megnyílt erdélyi múzeumon kívül nagytítóval is alig lehet találni állandó orvostörténeti kiállítást, kivéve a már említett Semmelweis Orvostörténeti Múzeumot, amely azonban emeleti állandó kiállítása mellett évi rendszerességgel rendez időszakos kiállításokat, ill. folyamatosan kölcsönöz különösen külföldi orvostörténeti kiállításokhoz anyagokat. Nemzetközi szempontból is különleges, hiszen kevés olyan szakmúzeum van a világon, ami kifejezetten a betegségek, a gyógyítás és a test történetével kapcsolatos eszközök, dokumentumok és műalkotások gyűjtésére, feldolgozására, megőrzésére, kutatására és a széles közönség számára hozzáférhetővé tételére vállalkozik, ahogy a küldetésnyilatkozatukban megfogalmazták. Nevükhöz híven emellett természetesen Semmelweis Ignác tudományos jelentőségének feltárásával és emlékének megőrzésével is foglalkoznak. Mint kiállításuk is mutatják, a természettudományos, kulturális és művelődési jelenségeket komplex módon dolgozzák fel, az utóbbi időben szokatlan és újszerű szemszögből, mint például a jelenlegi időszakos kiállításon (Variationes), ahol az orvosi eszközöket funkciójuk mellett iparművészeti szempontból is vizsgálják. Máshol igen ritkák az orvostörténeti jellegű időszakos kiállítások is. E területen a Magyar Természettudományi Múzeum és a váci Tragor Ignác Múzeum múmia kiállításait érdemes kiemelni. További, elszórt példák között leginkább csak egy-egy vitrint találunk egészségügyi témában.

A rovat célkitűzése ezen kiállítások és a műtárgyakhoz, orvos- és gyógyszerészet történetéhez kapcsolódó kiállítások és múzeumi tevékenységek bemutatása. Az intézményrendszer adta arányoknak megfelelően, a SOM kiállításai vannak a cikkek között is túlsúlyban, az ott folyó múzeumi munka színességét, sokoldalúságát reprezentálva. Az első cikkek a rovat első szerkesztőjének a tollából származnak, majd a SOM munkatársai kaptak helyet a szerzők között, ami fokozatosan bővült nemcsak hazai, de most már külföldi szakemberrel is:

1. Az erényöv titkos története. Mítosz és valóság (SOM)- Varga Benedek
2. A sebesült Görgey. Időszakos kiállítás a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumban – Varga Benedek

3. Vágjunk bele! (SOM) – Kótyuk Erzsébet
4. Az izgalom biológiája. Selye János és a stresszelmélet dimenziója (SOM) – Szabó Katalin
5. A mágikus test. Egészség és gyógyítás az ókori Egyiptomban (Szeged, Móra Ferenc Múzeum) – Győry Hedvig
6. Eljöttem hozzád, hogy megszeresselek. Ébredéstörténet. Papp Ákos kiállítása (Adna Kávézó) – Nagy Mária Magdolna
7. A szülészet születése (SOM) – Scheffer Krisztina
8. „Jöjjön e forráshoz, egészséget lel itt.” Gyógyító vizek és fürdőkultúra (Pécs, PTE Egyetemi Könyvtár) – Gergely Zsuzsanna
9. Korok és Kórok (SOM) – Scheffer Krisztina, Szvák Enikő, Győry Hedvig
10. Múzeumok a digitálisvilágban és a COVID – Győry Hedvig
11. Herbáriumok, botanikai könyvkincsek nyomában, egy kiállítás margójára (Szeged, Somogyi Könyvtár) – Horniczki Anikó
12. A gyógyszerértéktármúzeum a kolozsvári Mauksch-Hintz házban kapott helyet, újra megnyílt – Robert Offner

A **Múzeumi források** rovat különösen gazdag olyan tanulmányokban, amelyek nemcsak bemutatják a múzeumi tárgyakat, hanem mélyebb kulturális és történeti kontextusba is helyezik őket, e mellett sokszínű és változatos tematikájú. A kiválasztott cikkek ezt kívánják szemléltetni.

1. Varga Benedek, A sebesült Görgei DOI: [10.17107/KH.2011.2.158-173](https://doi.org/10.17107/KH.2011.2.158-173)

A kiállítás Görgei Artúr Komáromban 1849. július 2-án kapott súlyos fejsérülését állítja a középpontba, és a fejsébbel együtt felidézi a szabadságharcot és bemutatja a 19. századi sebészet fejlődését. A korszak orvosi eszközeinek, az aneszteziológia és az fertőtlenítő műtéti eljárásoknak a korabeli megismerésén túl a történelmi emlékezet, a modern polgári ethosz és az orvostudomány összefonódását is szemlélteti. A rideg orvosi eszközök objektív tárgyyszerűségével szemben a hanganyagok és videóinstallációk éles kontrasztban állnak, és a csatatér drámai eseményei és következményei a tárlat során új megvilágításba kerülnek. A személyes dokumentumok, levelek, naplórészletek a fizikai seb mellett Görgei személyes tapasztalatait, gondolatait is bemutatják, ill. az általa átélt reakciókat. Mindez bemutatja azt a folyamatot is, hogy hogyan válhatott Görgei Artúr teste az emlékezet és az identitás hordozójává. A személyében megnyilatkozó „hazaáruló” és a „katonai zseni” kettőssége jobban érthetővé vált a test és a trauma figyelembevételével. Mellette elgondolkodtat, hogy hogyan válik egy seb politikai szimbólummá. Egy orvostörténeti múzeumban igen szokatlan, ez a filozófiai, katonai és politikai megközelítés, ugyanakkor jól szemlélteti a SOM kiállításpolitikájában bekövetkezett átalakulást, ami az „Erényöv titkos történetének” a megrendezésével kezdte meg bemutatkozását.

<http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=64>

2. Nagy Mária Magdolna, Eljöttem hozzád, hogy megszeresselek. Ébredéstörténetek. Papp Ákos kiállítása. DOI: [10.17107/KH.2019.19.204-208](https://doi.org/10.17107/KH.2019.19.204-208)

<http://www.kaleidoscopehistory.hu>

dr.Győry Hedvig PhD

Lírai, mégis tudományos igényű cikk, a gyógyítás és emberi kapcsolatok mélyebb, antropológiai és filozófiai rétegeibe vezet. A törődés, a szeretet erejét reprezentálja. Vizsgálja az orvos-páciens kapcsolatának érzelmi és etikai oldalát, kiemelve a törődés gyógyító értékét. A személyes hangvétel bibliai, irodalmi és kortárs orvosi példák felidézésével még bensőségebbé válik. Ezeken keresztül is megnyilatkoznak kultúrtörténeti és vallási rétegek. Felhívja a figyelmet arra, hogy a gyógyítás folyamatában az emberi méltóság helyreállítása mennyire fontos szerepet tölt be. Adatok helyett a szemléletformálásra teszi a hangsúlyt. A konkrét eseten túlmutatva az olvasót elgondolkodtatja, saját maga felé is irányítja, és felhívja a figyelmet, hogy mennyire fontos, hogy a beteg emberhez milyen szellemben közelednek, hogyan viselkednek vele. A cikk tulajdonképpen filozófiai–antropológiai meditáció a gyógyítás emberi arcáról.

<http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=510>

3. Scheffer Krisztina, A szülészet születése DOI: [10.17107/KH.2019.19.209-234](https://doi.org/10.17107/KH.2019.19.209-234)

A forgatókönyv alapján ismerjük meg a kiállítást, mely a szülészet intézményesülésének történetét mutatta be Magyarországon a 18. századtól a 20. század elejéig. Történeti szempontból különösen nagy hangsúlyt helyezett a bábaképzés, az orvosi oktatás és az egészségügyi szabályozás alakulására. Bemutatta Mária Terézia és fia, II. József rendeleteit, melyeknek fontos szerepe volt a szülésekhez kapcsolódó egészségügyi tevékenységekben, különösen a bábák tekintetében, és így a csecsemőhalandóság visszaszorításában. A tárgyak között a Múzeum raktári anyagából válogatott, látható lett szülészeti tükör, olló, inhaláló kosár, és ezek használatát szemléltető tankönyvek, iratok, de például vizsgairatok is. A narratívát személyes történetekkel színesítette a szerző, különösen Semmelweis Ignác és Tauffer Vilmos esetében, akiknek a munkássága kulcsszerepet játszott a tudományág fejlődésében. Minthogy a forgatókönyv múzeumpedagógiai elemeket is tartalmaz, a cikk ezekre is kitér. A szakterület bemutatásán keresztül a női szerepek változására és az egészségügyi lehetőségekben mutatkozó társadalmi különbségekre is rámutat. A komplex bemutatás széles látogatóközönség számára közérthető módon ismerteti meg ezt a kevésbé ismert területet.

<http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=513>

4. Győry Hedvig „A mágikus test – Egészség és gyógyítás az ókori Egyiptomban” DOI: [10.17107/KH.2017.14.233-255](https://doi.org/10.17107/KH.2017.14.233-255)

A tanulmány egy szegedi egyiptomi orvoslásról szóló kiállítás forgatókönyvét dolgozza fel. komplex módon. A tárlat tárgyakat és szövegeket mutat be interaktív módon, rekonstruálva a fáraók korának gyógyító környezetét, a kiállítóteret korabeli orvosi váróteremmé és rendelővé alakítva. Idéz óegyiptomi orvosi szövegekből, elsősorban a Smith és Ebers papiruszból, tárgyakat mutat be fizikai valójukban, de vizuális installációk és illatanyagok is segítik a befogadást. A múzeumi források statikus tárgyak helyett megelevenednek. A kiállítás vizsgálja a gyógyítás technikai oldalát, és bemutatja a mágia, higiéné, táplálkozás és vallás összefonódását interdiszciplináris módon. Az orvosi "rendelőben" hieratikus szöveg vetítése

<http://www.kaleidoscopehistory.hu>

dr.Győry Hedvig PhD

és hangzóanyag közepette a látogatót megvizsgálja a kivetített ókori egyiptomi orvos, így páciensként szerepélménye lett. Az interaktív elemek a modern múzeumpedagógiai lehetőségek kihasználásával valósulnak meg, és az élményekben gazdag nézelődés közben a látogatók szinte észrevétlenül ismerik meg az óegyiptomi orvoslás és egészségügyi szemlélet alapvető elemeit, és tudatosul bennük, hogy a racionális orvoslás és a vallásos-mágikus gyakorlat egymástól elválaszthatatlan elemek voltak akkoriban. A kiállítás egyúttal felhívja a figyelmet arra is, hogy az életmód és táplálkozás mennyire befolyásolja az emberek életét.

<http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=335>

5. Robert Offner, A gyógyszerertármúzeum a kolozsvári Mauksch-Hintz-házban kapott helyet, újra megnyílt DOI: [10.17107/KH.2024.28.43](https://doi.org/10.17107/KH.2024.28.43)

Mindig öröndetes esemény, amikor kiállítás nyílik, jelen esetben azonban ez különleges körülmények között zajlott, így az öröm még nagyobb volt – ez tükröződik a címben is. A cikk az új kiállítást és történetét mutatja be. Kolozsvár történelmi gyógyszerertára őrzi Erdély egyik legjelentősebb gyógyszerertártörténeti gyűjteményét. Ahol most megnyílt, az az épület a 16. századtól patikaként működött, a 18. sz.tól gyógyszerészdynasztiák (Mauksch, Schwartz, Foith és Hintz családok) vezették, majd az államosítást követően 1954-től gyógyszerertártörténeti gyűjteményt lehetett itt megtekinteni. 2008 óta azonban zárva tartott. A felújítási munkákat Dr. Georg Hintz, a család Frankfurtban élő szemésorvos leszármazottja magánvagyonából finanszírozta (barokk falfestmények, boltíves pincék, patikabútorok, stb.) A 315 m² területű modern múzeumi kialakítás 7000 tárgy bemutatását tette lehetővé: fa, üveg és fajansz gyógyszeres edények, mérlegek, mozsarak, orvosi eszközök, receptek, könyvek, oklevelek és fényképek. A 2024-ben megnyílt kiállításhoz 7 kötetes angol katalógus készült ([PharmaTrans katalógus](#)). Kulturális örökségvédelem, helytörténet és gyógyszerertártörténet kapcsolódik itt egybe. A cikk kiváló példa annak bemutatására, hogyan lehet egy történelmi épületből érdekes múzeumot és élő kulturális teret kialakítani.

<http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=931>

A múzeumi források rovat kevés, de kvalitásos cikkével tükrözi az orvos- és gyógyszerészet-történeti múzeumok nemzetközi szinten is megváltozott helyzetét, aminek fontos eleme, hogy nagyobb szerepet játszanak a kulturális életben. Múzeumpedagógiai programok, beszélgetések, előadások kapcsolódnak a kiállításokhoz, széleskörű közönség számára téve azokat vonzóvá. A látogatók érdeklődésének a kielégítése közben pedig folyik a muzeológiai munka a gyűjtemények feldolgozása, orvos- és gyógyszerészet-történeti kutatások.